

om ons heen vlogen. Daar wij geen kwade bedoelingen hadden, alleen maar hun schuwe kleintjes en hun gespikkelde eitjes wenschten te bewonderen, vingen wij al spoedig den terugtocht aan, door het moerasgebied, over de duinen, naar onze zeildoek burcht en toen wij hier aankwamen, hing er alleen nog een licht-schemer in het westen, terwijl om ons heen de duisternis reeds gevallen was.

Wij hebben natuurlijk nog veel meer vogels, zooals grutto, tureluur, meeuwen, valken enz. gezien, maar voor mij was de snip een openbaring, heel iets nieuws en vreemds.

Al spoedig heerschte in onze tent een welverdiende rust; vermoedelijk was ook ons bezoek in het vogel-waterdorpje reeds weer vergeten, waren de gemoederen van de angstige ouders weer tot kalmte gekomen en was iedereen aan het slapen in Oer-Drente.

Het zou erg jammer zijn, als zulk een stukje ongerept land gemoderniseerd zou worden, want als het eenmaal omgewerkt is, kan de zon er nog wel mooi ondergaan, maar het landschap zal dan op „anywhere” lijken, en niets zal meer overgebleven zijn van, en herinneren aan hetgeen de natuur hier langzaam, gedurende de vele duizenden van jaren opgebouwd heeft.

En nog steeds denk ik met bewondering terug aan de reusachtige apothéose die ons op genoemden avond voorgetooverd werd; een tooneel vol van grootheid, kleurenpracht en natuurschoonheid.

Haarlem, 1929.

R. OPPENHEIM.

UIT DE FRIESCHE ZUID-OOSTHOEK II.

BAKKEVEEN.

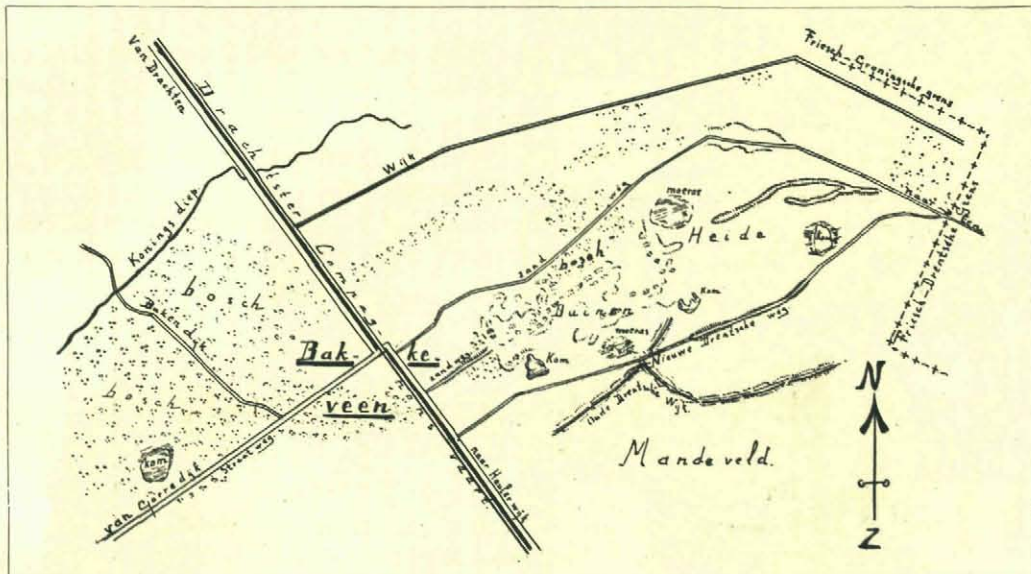
HET dorpje Bakkeveen is misschien door z'n omgeving wel een van de merkwaardigste plaatsjes uit ons gebied. Door de ligging aan de Drachtster Compagnonsvaart heeft 't tegenwoordige dorp alles van het oude veenkoloniale type; door de vestiging op de zandrug (zie vorige artikel) kon een oude weg ontstaan, die 't kanaal vrijwel rechthoekig snijdt. Deze weg liep vroeger door de heide en duingebieden naar de naburige provincie Drente. Bij 't dorpje Een werd de eerste nederzetting in deze provincie bereikt, waarna men vrij spoedig òf in Norg òf in Roden kon komen.

De oudste weg van Bakkeveen door zandverstuiving en heide is zeer waarschijnlijk vervallen door de windwerking, die 't duinzand her en der deed zwerven en er de holle zandwegen gedeeltelijk mee opvulde. Enkele stukken zijn terug te vinden en laten zich op de kaart, met eenige fantasie, nog al makkelijk tot de z.g.n. oude Drentsche weg restaureeren. De latere nieuwe Drentsche weg is op 't schetskaartje goed te zien.

Momenteel op de kaart beter dan in 't terrein zelf: de kipkarren zijn gekomen. Een paar werklieden slechts en de stukken, die we nog hebben aangegeven als holle weg zijn reeds geheel opgevuld. Doch daarover straks meer.

Men wil, dat het dorp een geschiedenis heeft die verder teruggaat dan 't begin van de veenafraving. Wel zal de tegenwoordige plaats ontstaan zijn ongeveer in 't midden der 17e eeuw, toen de Compagnonsvaart van uit Drachten tot hier was doorgetrokken, maar men meent verschillende aanwijzingen te bezitten, die 't vermoeden wettigen, dat niet ver van 't tegenwoordige dorp zich een stichting bevond, die reeds in zeer oude Chronyken staat opgeteekend en waarvan we lezen:

„dat de Woltlyuden ook de nu nieuwe manieren van goed te ghewinnen in het graven van de torff gevonden hadden, in voortijden onbekend, of tenminste so seer gemeen niet; hebben ook uit goeden ijver ten tijde van den abt Siardus die seer godsdienstich ende nederich was, het Clooster Marieëngaard veele veenen in en om Baccafeen geschonken.”

Deze naam Baccafeen zou dan reeds in 1225 voorkomen. Ook later treft men weer aan de vorm Bakkaveen, Backeveene, Backenfeene.

„De oorsprong der benaming van Bakkeveen” — aldus D. H. van der Meer in de Friesche Volksalmanak van 1839 — „is buiten twijfel te zoeken in de opgeworpen dijken, welke eeuwen geleden, aldaar zijn aangelegd geworden. Aan het begin van het Oud-Diep gelegen (d.i. het Koningsdiep, zie 't kaartje) was Bakkeveen gedurig blootgesteld aan overstromingen van water, uit de hooger gelegen bosschen en veengronden afvloeiende, welk water door onderscheidene dijken en waterweringen moest beteugeld worden”.

Of deze woordafleiding juist is kunnen we niet beoordeelen. Ze is evenwel ten zeerste onze aandacht waard, om des te beter de geschiedenis van het terrein te kunnen verstaan. Het is van algemeene bekendheid, dat hier in Zuid-Oost Friesland nog tal van oude dijkresten gevonden worden, die vroeger als water-

keering moesten dienen; de ligging maakt het heel wel aannemelijk, dat ze als keering tegen het van hooger gelegen venen „afvloeiende” veenwater waren opgeworpen. Namen als Leidijk en Bakendijk (deze zou dus dienen ter „afbakening” van de venen, die dan afgebakende venen en dus „Backenfeene” werden) zijn doorzichtig genoeg. Op 't kaartje vindt ge de naam Bakendijk: een oude zandweg, die door de bosschen van Bakkeveen over een bruggetje over 't Koningsdiep zeer vroeg een verbindingsweg vormde met Siegerswoude, Ureterp en Beetsterzwaag. 't Zijn deze oude wegen, die in de eerste plaats onze aandacht vragen.

Wanneer we nu zoo eenigszins op de wegen zijn ingesteld, kunnen we in

Stevige rest in een kale vlakte; de harde zandoerlaag komt goed uit. Het berkje links verdedigt met rijk vertakt wortelnet de kant, die naar 't Westen is gekeerd. Foto D.

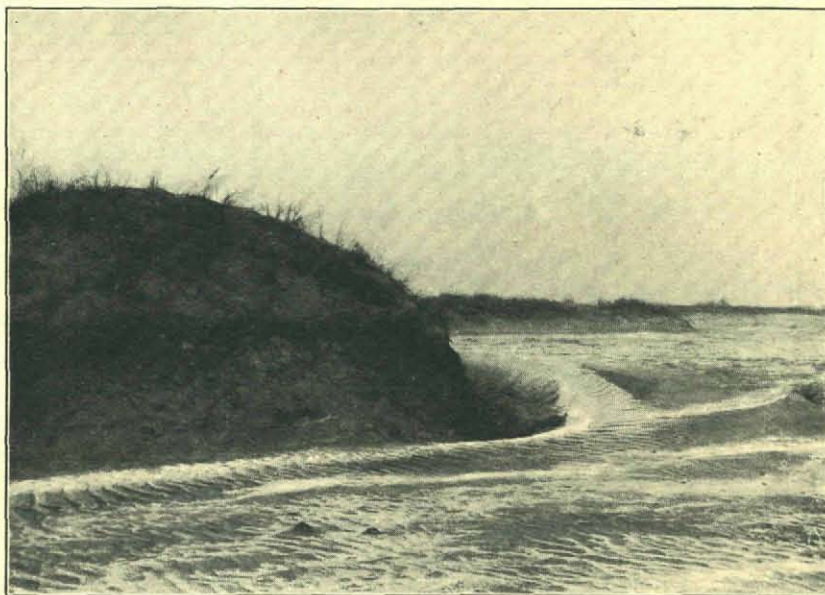
gedachten enkele tochtjes maken. Men ziet, er is afwisseling van zand, heide en bosch; en ze bieden gelegenheid tot dwalen te over.

We brengen een bezoek aan de duinen. 't Is wel opvallend, dat we nergens in de literatuur deze buitengewoon mooie zandverstuivingen vermeld zien. Of ze nog zoo jong zijn? Vermoedelijk niet. Ze zullen weinig de aandacht getrokken hebben; zelfs toen ze den ouden zandweg onbruikbaar maakten ging men vrij gemoedelijk 't pad wat Oostwaarts leggen. 't Verkeer met Drente op bepaalde marktdagen (o.a. die te Norg) behoefde hiervan in 't geheel geen nadeel te ondervinden: omstreeks 1839 trokken 437 rijtuigen over de brug te Bakkeveen ter jaarmarkt naar Norg, vertelt genoemde v. d. Meer in de Fr. Volksalmanak. Of zoo'n zandweg dus ook iets betekende!

De duinen hebben 't dus nooit tot „literaire eer” gebracht. 1) Zelfs Dr. Botke moest na 1924 dit gebied nog ontdekken: het is wel heel jammer, dat in zijn mooie boek „Fen Fryslan's Groun”, Bakkeveen heelemaal geen beurt krijgt. Deze fout moet natuurlijk in een volgende druk hersteld worden.

* * *

't Heele duingebied is samen te vatten in een drietal uitgewaaiden vlakten, waarvan een zich als effen terrein vrijwel gestabiliseerd heeft. Over een behoorlijke uitgestrektheid is alle zand weggevoerd en in omringende heuvels opgehoopt tot betrekkelijk jonge vormen. Een flink stuk is in de midden blijven staan; het

Resthevel in een andere vlakte; de foto is genomen eenige dagen na een flinke storm. Door de lichte vorst zijn de „ripple marks” even door wat witte rijp aangedikt. We zagen hier de humuszandsteenlaag afbrokkelen.

Foto D.

1) Opmerkelijk, dat de „Flora Frisica” (door J. J. Bruinsma 1840) nergens op deze duinen wijst. Wel worden de „zandhoogten” te Appelscha genoemd, waarvan o.m. verteld wordt: — — „dat wij haar niet als eigenlijke duinen kunnen beschouwen; althans, wanneer wij vaststellen, dat op echte duinen ook de zoogenaamde duinplanten moeten aanwezig zijn. Van deze toch ontbreken er schier alle. Nemen wij dus alleen de vegetatie tot grondslag, dan zouden wij eerder veronderstellen, dat deze hoogten slechts bestaan uit dusgenoemd vliegzand (*Arena volitans*).”

Ander „vliegzand” dan te Appelscha kent dus ook Bruinsma niet,

Staring (*De Bodem van Nederland 1856*) kent Bakkeveen wel. Op blz. 207 deel I lezen we: „Bedekking van hoogveen door stuifzand is dikwijls waar te nemen. Ten Oosten van Bakkeveen is de noorderrand van het groote veen, dat door Haulerwijk ontgonnen werd, over een aanmerkelijke uitgestrektheid overstoven, en wordt tegenwoordig, na wegruiming van het zand, weder weggegraven”.

En op blz. 425: „In Friesland heeft men het, eerst sedert een vierde eeuw ontstaan zijnde, Bakkeveensche zand”.

Indien dus dit duingebied ongeveer 1820 tot 1830 ontstaan is, laat het zich begrijpen, dat Bruinsma het nog niet noemt; 't is mogelijk, dat het toen nog van geringen omvang was.

Geheel onopgemerkt zijn deze duinen dus dan toch niet gebleven.

D.

troont als een taaie rest temidden van een vale verlaten vlakte. Op de foto is goed te zien, dat een berkje met een overvloed van worrels — die minder duidelijk uitkomen — optreedt als verdediger van de rand der veste. Een andere berk staat boven op de stevige massa. Zoo ken ik deze „rots”, nu al jaren, en ik kan niet bemerken, dat hij aftakelt. Soms, na een vriesnacht, is 't aardig hier even stil te staan en te letten op de humusandsteenlaag (de foto geeft deze „Ortstein”-bank goed weer). In kleine brokjes valt dan het door vrieswerking rul geworden „gesteente” uiteen en geeft aldus het eenige teeken van uiterst langzame afbrokkeling.

In de omgeving van dezen restvorm ziet ge de grond als bezaaid met allerlei

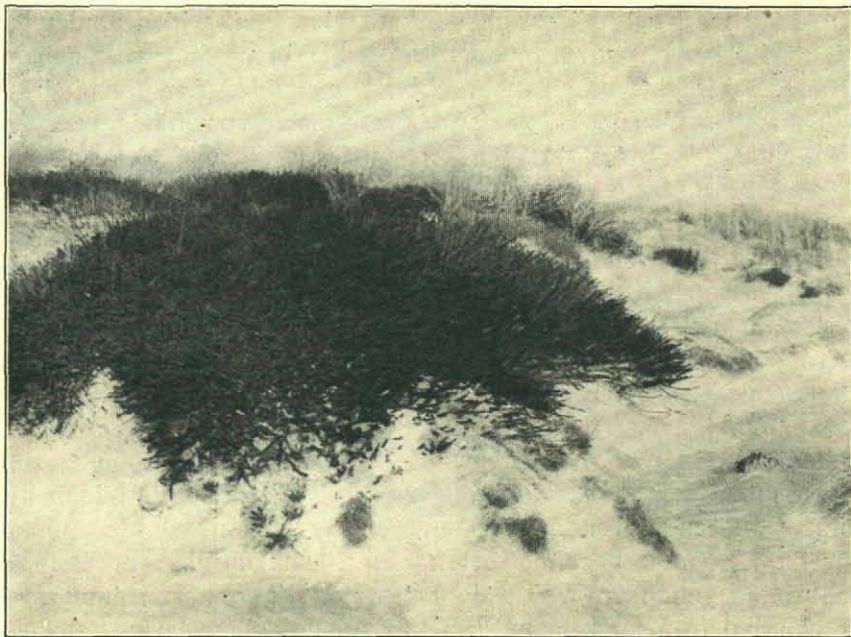

Kraaiheide met duidelijke uitloopers. In deze vochtige vlakte aldus bij tientallen te vinden.

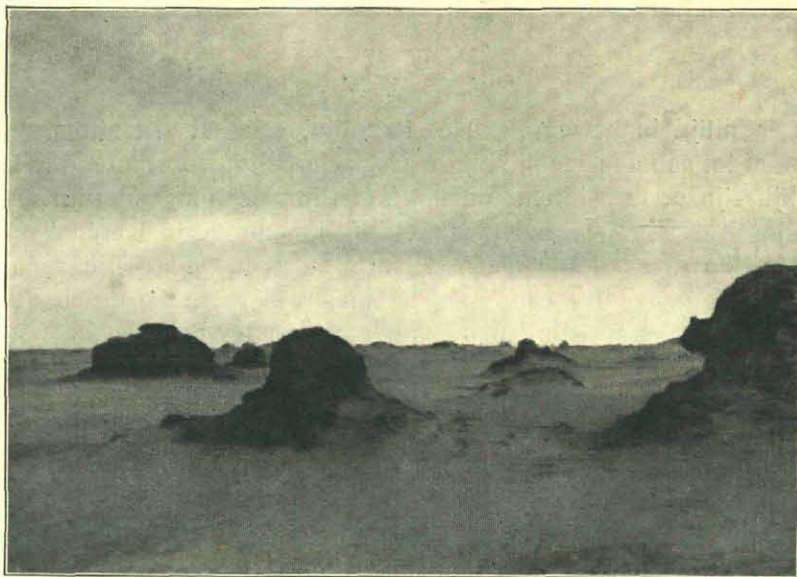
Foto D.

gesteente, dat door den vakkundige vrij gemakkelijk is te determineeren op z'n glaciale afkomst. In dit terrein werden meermalen fossiele zeeëgels (of fragmenten ervan) gevonden.

Heel mooi valt hier waar te nemen de kraaiheide vegetatie. Tusschen 't gesteente-gruis vond ik meermalen de uitwerpselen van Wulpen, die dan blauwzwart zagen van de bessen der kraaiheide. De conclusie is m. i. voor de hand liggend, dat vooral deze vogels hier optreden als zaadverspreiders en aldus de oorzaak zijn van een vaak wondermooie vegetatie van *Empetrum nigrum*. Nog zeer jonge plantjes, die zich slechts even geworteld hebben zenden soms een zestal uitloopers naar alle richtingen; deze uitloopers zetten zich weer vast in 't zand en

Strijd. *Empetrum nigrum* kan hier de overstuiving bijhouden. Foto D.

Woestijn met brokkelige resten. Door een duidelijke zandoerlaag laat zich hier het oorspronkelijke geheel gemakkelijk reconstrueeren. Foto D.

vormen op hun beurt vele zijtakken. Ge kunt hier voorbeelden vinden van zoo'n moederplant, die het bij zulke knopen makkelijk brengt tot weer een zestiental uitloopers. De kraaiheide groeit in 't geheele duingebied dan ook uitstekend. Op m'n laatste tocht in November '29 stond ik meermalen voor fraaie duinbegroeiing, die het in enkele maanden tot een toename van wel een vierkante meter gebracht moet hebben. Deze plant zal met de vele mossen hier in de eerste plaats genoemd moeten worden als de vastlegger van het losse zand.

Van de andere uitgewaaide vlakten zijn er twee, die flink opvallen door hunne grootte. Hier is in de eerste plaats te bewonderen 't grillige spel van de wind. Stoere resten doen dreigend, alsof ze van geen wijken willen hooren. Samen weten ze ons de illusie van een woestijnlandschap voor oogen te tooveren. En komt het regenwater spelen aan de voet, dan kunt ge er genieten van de fijne buiging der strandlijnen, die de breede sokkel speelsch omvatten.

Het water blijft hier zoowel als in de andere vlakten vrij spoedig staan. Het vormt een behoorlijken kom, die 't in één der uitgewaaide terreinen in niet te droge zomers tot een blijvende poel kan brengen. De oorzaak hiervan is dezelfde als die welke verdere uitwaaiing belet: de keileemlaag ligt niet diep, zoodat 't materiaal bijeengehouden wordt door 't water. Ik vond na 't uitgraven van ongeveer een halve meter zandig leem het vrij duidelijke leem, dat hier, gelijk overal in Z.-O. Friesland, blauw-grijs van kleur is.

(Wordt vervolgd.)

D. DIJKSTRA, Dragten.

TEXEL.

TEXEL is altijd in beweging. De strandlijn, van het alleruiterste puntje bij de Mok af tot aan den zeedijk bij de Cocksdorp ligt voortdurend te kronkelen. Eigenlijk zijn er drie lijnen: de laagwaterlijn, de hoogwaterlijn en de duinvoet en alle drie zijn ze even veranderlijk. Ik heb Texel leeren kennen, toen het nog tamelijk goed klopte met de kaart van 1880 en dus de veranderingen gezien gedurende een halve eeuw, en het mag wel gezegd worden, dat het aanschouwen van deze veranderingen op zijn minst genomen even boeiend en leerzaam is als de bestudeering van de flora en fauna van het onvergelykelijke eiland. De binnenkant langs de Waddenzee is dank zij de bedijking wat meer stabiel, maar daarvoor is het dan ook noodig dat het Horntje, waar de duinenrij van de Mok aansluit aan de bedijking, onophoudelijk met man en macht wordt verdedigd.

De groote gebeurtenis van de laatste halve eeuw is natuurlijk de verzanding van het Noordergat of, zooals we het eenigszins schilderachtig maar gewaagd kunnen uitdrukken, het aandrijven van het eilandje Onrust met zijn plaat tegen het Texelsche strand. Daarmee heeft de laagwaterlijn op eens een geweldige sprong Zuidwestwaarts gedaan en is het noodig geweest om nieuwe palen met witte banden uit te zetten. Tegelijkertijd heeft de groote zandvlakte van deze